

РОЗДІЛ 3
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС;
СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.721(438).001.36

ЗАХИСТ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНОДАВСТВА
РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

PROTECTION OF CORPORATE RIGHTS IN ACCORDANCE WITH THE LEGISLATION
OF THE REPUBLIC OF POLAND: COMPARATIVE ANALYSIS

Бігняк О.В.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права інтелектуальної власності
та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Стаття присвячена порівняльно-правовій характеристиці захисту корпоративних прав в Україні та Республіці Польща. Розглянуто форми реалізації корпоративних прав. Визначено основні тенденції удосконалення національного законодавства в частині імплементації положень законодавства Європейського Союзу.

Ключові слова: корпоративні права, захист прав, форми реалізації корпоративних прав, корпоративне право, господарські товариства, акціонер, корпоративне управління.

Статья посвящена сравнительно-правовой характеристике защиты корпоративных прав в Украине и Республике Польша. Рассмотрены формы реализации корпоративных прав. Определены основные тенденции совершенствования национального законодательства в части имплементации положений законодательства Европейского Союза.

Ключевые слова: корпоративные права, защита прав, формы реализации корпоративных прав, корпоративное право, хозяйственные общества, акционер, корпоративное управление.

The article is devoted to the comparative legal characteristic of corporate rights' protection in Ukraine and Republic of Poland. The forms of realization of corporate rights are considered. The main tendencies of improvement of the national legislation in the part of implementation of EU legislation provisions are determined.

Key words: corporate law, protection of rights, forms of implementation of corporate law, corporate law, business partnerships, shareholder corporate governance.

Україна стрімко рухається до ЄС, бажаючи показати на міжнародній арені, що є повноцінною державою. Глобалізаційні процеси, які проходять у кожній сфері правого життя, є свідченням того, що дедалі більшої ваги набувають питання захисту корпоративних прав, які сьогодні є актуальними не тільки поміж фахових юристів – вчених і практиків, але й звичайних громадян, юридичних осіб, які є носіями корпоративних прав.

Враховуючи, що в Україні корпоративне право належно не розвинене й перебуває на етапі становлення, досвід Європейських країн та світова практика в аспекті застосування корпоративного права мають бути досліджені та використані для розвитку національного корпоративного законодавства. Особливої актуальності набувають питання узгодження чинного законодавства України із законодавством ЄС та запозичення європейського досвіду щодо захисту корпоративних прав.

Дослідження правового регулювання корпоративних відносин в аспекті порівняльно-правового аналізу права ЄС, Великобританії та України було виконано О.Р. Кібенко у 2006 р. Окремі теоретичні надбання трапляються у працях М.Л. Белкіна стосовно правової позиції Європейського суду з прав людини в аспекті захисту майнових прав акціонерів [1, с. 5]. Однак комплексного аналізу захисту корпоративних прав в аспекті європейського досвіду не проводилося.

Метою статті є порівняльний аналіз здійснення захисту корпоративних прав в Україні та Республіці Польща через форми реалізації корпоративних прав, визначення основних тенденцій удосконалення законодавства в частині імплементації положень законодавства ЄС.

У науковій літературі було доведено, що форми реалізації корпоративного права, форми корпоративних прав

та форми об'єктивізації корпоративних прав – це поняття зовсім не тотожні [2, с. 85]. З огляду на це питання захисту має бути досліджено з позиції форм реалізації корпоративних прав та їх порівняльної характеристики, що надалі впливатиме на вибір форм, способів та засобів їх захисту.

У Польщі з 1 січня 2001 року набув чинності Кодекс торговельних товариств (Kodeks spolek handlowych), який є яскравим прикладом імплементації приписів Європейського Союзу в національне законодавство, оскільки під час його підготовки були враховані положення чинних директив ЄС.

У правовій літературі Польщі термін «корпоративне право» практично не застосовується, вживаним є термін «право торговельних товариств» (prawo spolek). Кодексом торговельних товариств Польщі передбачений поділ торговельних товариств на дві групи: особові та капітальні товариства. Відмінність цих двох груп полягає у таких критеріях:

- змінність персонального складу (в особових товариствах персональний склад учасників незмінний, у капітальних товариствах – змінний);
- змінність капіталу (характерна для капітальних товариств);
- наявність статусу юридичної особи (особові товариства не мають ознак юридичної особи, але мають правосуб'єктність (окрім простого товариства), а капітальні товариства набувають статус юридичної особи з моменту внесення запису до Судового реєстру).

На відмінну від польського законодавства в Україні Єдиний реєстр юридичних та фізичних осіб-підприємців та громадських формувань не виконує функцію захисту. Проте саме захисна функція є важливою у разі конфлік-

ту інтересів учасників (акціонерів) товариства та товариством, учасників (акціонерів) між собою. Так, правовий характер реєстру та спосіб його організації вказують на виконання цим юридичним інститутом багатьох важливих функцій, а саме: облікової, засобу контролю з боку реєстраційного суду, захисної, інформаційної і функції розкриття інформації [3, с. 8]. Зіткнення інтересів у переважно відбувається у разі неефективного корпоративного управління, складниками якого є акціонери, менеджмент, Рада директорів, регулярна звітність та інформування, керівництво та нагляд. Саме належне корпоративне управління є забезпеченням дотримання корпоративних прав їх носіїв, адже уникнення конфліктів та їх модерація можлива шляхом формування комітетів Ради директорів та вироблення політик і механізмів для врегулювання таких конфліктів. Україна намагається розпочати прозорі процедури корпоративного управління, які полягають в аудированій звітності за Міжнародними стандартами фінансової звітності та за зрозумілою системою корпоративного управління аж до найму директорів, але ми лише на початку довгого шляху. Тому в разі протиправного використання директорами активів корпорації для отримання особистої вигоди захист інтересів власників корпоративних активів повинен зумовлюватися прозорістю угод між зацікавленими особами (індекс розкриття інформації про операції), здатністю акціонерів подавати до суду на посадових осіб та директорів за неправомірні дії, відповідальністю директорів за проведення операцій у своїх інтересах (індекс відповідальності директорів). Це є важливими індексами захисту з огляду на положення Директиви 2009/101/ЄС, якою передбачено, що повноваження органів товариства можуть бути обмежені лише законом, але не учасниками товариства. Враховуючи те, що ризик зловживань з боку осіб, які представляють компанію, несуть носії корпоративних прав, а також те, що пріоритет мають інтереси кредиторів над інтересами учасників компанії, корпоративному управлінню в країнах Європейського союзу відведено самостійне місце, воно достатньо врегульовано.

У Польщі, як і в Україні, правосуб'єктність товариств реалізується через правління, однак на відміну від українського законодавства у Польщі відрізняють обмеження представництва правління від техніки (способу представництва). Обмеження можуть бути визначені договором товариства або рішеннями органів товариства. Відповідно до Кодексу торговельних товариств їх умовно поділяють на предметне, суб'єктне, місцеве, часове, комбіноване (цей поділ не вичерпується). Прикладами можуть бути такі обмеження:

- відносно певних контрагентів (суб'єктне обмеження);
- у певному місці, наприклад, на території Торуня (міське обмеження);
- протягом весни (часове);
- щодо майнових прав і обов'язків товариства, які перевищують певну вартість (предметне обмеження);
- передбачені договором положення, які узалежнюють вчинення правлінням правочину від згоди компетентного органу товариства[4].

Звичайно, українському законодавству також відомий інститут обмежень, хоча в юридичній літературі йому приділяють мало уваги порівняно з польським, але що стосується техніки (способу) представництва, то варто зазначити, що у корпоративному законодавстві України не міститься відповідних норм. Крім того, у польському законодавстві алгоритм дій прописаний нормами, що унеможливають зловживання та порушення корпоративних прав учасників товариства (ст. 205, 208 Кодексу торговельних товариств). До техніки (способу) представництва відносять питання кількісного представництва (одноособового, спільного або членів правління разом з прокурентом або повіренним). Слід зазначити, що ці норми випи-сані конкретно для уникнення подвійного трактування.

Наприклад, якщо договір товариства не містить жодних положень з питання способу представлення, для волевиявлення від імені товариства вимагається наявність спільних дій двох членів правління або члена правління разом з прокурентом (ст. 205 параграф 1 Кодексу).

Випадки, коли недобросовісними та умисними діями керівних органів порушуються права учасників товариства, в Україні непоодинокі. Найчастіше вони пов'язані з акціонерними товариствами шляхом випуску акцій додаткової емісії, внаслідок чого частки більшості акціонерів розмиваються і знецінюються. Також можливе розбавлення частки акціонерів товариства шляхом приєднання до нього іншого товариства з отриманням учасниками останнього додатково випущених акцій, але переважне право придбати додатково випущені акції у акціонерів товариства відсутнє (постанова ВГСУ від 25.01.2008 р. по справі № 19/203/07 за позовом ТОВ «Інвестиційна компанія «Бізнес-Інвест» м. Дніпропетровськ до ВАТ «Дніпроенерго») [5].

Захисту підлягають права акціонерів у разі дій керівних органів, пов'язаних з умисним доведенням до банкрутства та виведенням ліквідних активів з акціонерного товариства або заміною ліквідних на неліквідні активи, шляхом укладення договорів (постанова ВГСУ від 25.03.2008 р. по справі № 24/865 за позовом УФПК до ЗАТ «К.» і ТОВ «М.») [5], хоча у провадженні справ про банкрутство захистити інтереси учасників товариства-банкрута досить складно.

У літературі було неодноразово вказано на проблему захисту акціонерів-позивачів, чії акції знецінились. Перелік таких справ приведено М.Л. Белкіним [6]. Аналіз таких справ показує абсурдність висновків господарських судів стосовно необхідності звернення акціонера до суду, чії інтереси порушені неправомірними діями керівних органів товариства через уповноважені органи товариства, тобто через органи, які є порушниками прав або інтересів учасників товариств.

Н. Іваницька зазначала, що судова практика з розгляду корпоративних спорів в Україні та усталене тлумачення статті 72 Закону України «Про акціонерні товариства» не дають можливості здійснювати захист охоронюваного законом інтересу акціонера щодо цілісності активів акціонерного товариства, який відображає легітимне прагнення останнього до збереження і укріплення його права власності на акції [7, с. 34].

Прецеденти Європейського суду з прав людини є свідченнями таких фактів:

- законний інтерес, пов'язаний із власністю, охороняється в такому ж режимі, як і власність;
- корпоративні права (акції) є власністю в розумінні статті 1 Протоколу № 1 Конвенції.

Враховуючи, що захист майнових прав акціонерів підпадає під дію протоколу №1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [8], господарські суди повинні задовольняти позови акціонерів у разі недобросовісних та умисних дій керівних органів, внаслідок чого акціонер втратив акції / його акції знецінились, адже цінність акцій міститься не тільки у можливості опосередкованого контролю за акціонерними активами товариства, але й у можливості впливати на товариство і контролювати його майно. Тому для України важливо адаптувати корпоративне законодавство у такий спосіб, щоб усунути прогалини та подвійне трактування положень стосовно корпоративного управління і забезпечити прозорі механізми охорони та захисту прав суб'єктів корпоративних правовідносин.

У Польщі Кодексом торговельних товариств передбачені механізми захисту прав меншості, що полягають у дозволі окремому учаснику або певній групі учасників заблокувати дії, які є виразом більшості, і впливати на функціонування товариства і його діяльність [9]. До прав меншості, а це учасник/учасники, які представляють не менше ніж одну десяту статутного капіталу, належать такі:

можливість вимагати скликання зборів учасників і включення певних питань до порядку денного найближчих зборів учасників; у разі нескликання на вимогу меншості зборів скликання можливе через суд на звернення меншості; право визначати суд через реєстраційний суб'єкт, уповноважений до експертизи фінансових звітів для експертизи бухгалтерії чи діяльності товариства; право вимагати через суд виключення учасника з товариства на вимогу усіх інших учасників, якщо частки учасників, які вимагають виключення, становлять понад половину статутного капіталу (договір товариства може передбачати, що таке право належить меншій кількості учасників, які представляють більше половини статутного капіталу [10, с. 90]). У Польщі капітальні товариства можуть створювати наглядову раду і ревізійну комісію, а в окремих випадках створення таких інституцій є обов'язковим на відміну від українського законодавства. Ідеться про товариства, де статутний капітал перевищує 500 тис. злотих, а кількість учасників становить понад 25 осіб. Крім цього, додатково в товаристві з обмеженою відповідальністю обов'язок обрання наглядової ради з'являється у такому разі: а) товариство утворене внаслідок комерціалізації державного підприємства, а у договорі товариства вилучене право індивідуального контролю учасника; б) товариство виникло внаслідок перетворення комунального підприємства; в) вимога призначення наглядової ради передбачена нормами спеціального закону [11, с. 153]. В Україні для товариств з обмеженою або додатковою відповідальністю не передбачене взагалі ані добровільне, ані обов'язкове створення наглядової ради або ревізійної комісії. Їх створення регламентується лише для акціонерних товариств і, на жаль, не виконує захисної функції, як того вимагає європейське законодавство.

Так, варто звернути увагу на окремі положення Кодексу торговельних товариств, якими чітко регламентуються компетенції наглядової ради (ст. 15, 210, 235, 250, 252), серед яких є подання позову про відміну рішення зборів учасників (ст. 250) та подання позову про визнання рішення загальних зборів учасників недійсним. Деталізація Кодексом торговельних товариств створення та проведення засідань наглядової ради та ревізійної комісії є свідченням високої правової під час законотворення. Важливим також є те, що завдання наглядової ради полягає саме у захисті акціонерів перед діями керівників, про які йшлося вище. Рада повинна представляти акціонерів, становити різновид комітету представників акціонерів, які постійно контролюють керівників. Тому є очевидним, що рішення щодо складу ради приймають акціонери, діючи

за представництвом загальних зборів [12, с. 89]. Протокол наглядової ради є формою вираження рішення. Рішення є організаційною дією, яка є залежно від змісту своєрідним правочинном (якщо рішення спрямоване на виникнення правових наслідків) або дією, до якої необхідно застосувати положення про правочини (якщо наслідок виникає виключно у внутрішніх відносинах). Протокол у Польщі регулюється загальними положеннями Цивільного кодексу про форму правочину [12, с. 306].

Аналізуючи законодавство Республіки Польща (зокрема, Кодекс торговельних товариств) в аспекті захисту корпоративних прав, спостерігаємо певну збалансованість інтересів таких учасників корпоративних відносин: мажоритарних і міноритарних акціонерів (учасників), контролюючих та підконтрольних органів товариств. Чітка та однозначна регламентація повноважень виконавчих органів товариства є запорукою уникнення протиправного використання виконавчими органами активів корпорації для отримання особистої вигоди. Захист інтересів власників корпоративних прав зумовлюється прозорістю діяльності як правління, так і наглядової ради, здатністю не тільки акціонерів, але й наглядової ради, яка не має ознак юридичної особи, подавати до суду для захисту інтересів суб'єктів корпоративних відносин.

Проведений аналіз дозволяє дійти таких висновків:

- варто на законодавчому рівні закріпити ефективність корпоративного управління через інститут представництва та формування контрольних інституцій (наприклад, через формування аудиторського комітету Ради, через чітку компетенцію органів державного управління у цій сфері та аудійовану звітність за Міжнародними стандартами фінансової звітності);

- захисна функція Єдиного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань повинна стати дієвим механізмом у захисті прав суб'єктів корпоративних відносин через спеціальний закон (індекс розкриття інформації про операції);

- слід чітко визначити коло випадків оскарження дій виконавчих органів безпосередньо акціонерами. Для цього на законодавчому рівні слід закріпити захист інтересів власників через право подавати до суду на посадових осіб та директорів за неправомірні дії (індекс відповідальності директорів). Незважаючи на те, що акціонер не є власником майна товариства, але він має законний інтерес щодо його захисту, збереження і примноження, оскільки від успішності діяльності товариства залежить величина вартості акцій, що перебувають у його володінні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белкін М.Л. Проблеми судового захисту майнових прав акціонерів в світлі рішень Європейського суду з прав людини. Академія адвокатури України. 2012. № 12(4*12). С. 1–14.
2. Бутрин-Бока Н.С. Форми реалізації корпоративних прав чи форми корпоративних прав? Порівняльно-аналітичне право. № 2. 2015. С. 84–87.
3. Elwira Marszalkowska-Krzes, Wypisy w rejestrze przedsiębiorców dotyczące spółek handlowych, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa, 2004. S. 8–9.
4. Potrzyszcz Radoslaw, Siemiakowski Tomasz, Naworski JerzyPawel, Strzelczyk Krzysztof, Коментар до Кодексу торговельних товариств, Варшава, 2001, Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis, 379 s.
5. Официальный сайт Высшего хозяйственного суда Украины. URL: <http://www.arbitr.gov.ua>.
6. Белкин М.Л. Проблемы применения Европейского суда по правам человека как источник права в законодательстве Украины и в судебной практике. URL: <http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/6559-problemi-zastosuvannja-rishen-evropejskogo-sudu-z-prav-ljudini-jak-dzherela-prava-v-zakonodavstvi-ukrayini-ta-v-sudovij-praktitsi.html>.
7. Іваницька Н. Можливість подання непрямого позову як спосіб захисту прав акціонерів в Україні: кризь призму практики Європейського суду з прав людини. Юридична практика. 2013. № 10. С. 34.
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. Офіційний вісник України. № 32 від 23.08.2006. С. 270.
9. A. Kidyba, K. Kopaczynska-Pieczniak, P. Brulovski, Pravo spolek handlowych, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Krakow, 2004. 170 s.
10. Яценко І.С. Корпоративне право Республіки Польща (основні положення): наук.-практ. посіб. К.:Юрінком Інтер, 2008. С. 90–91.
11. A. Kidyba, K. Kopaczynska-Pieczniak, P. Brulovski, Pravo spolek handlowych, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Krakow, 2004, 205 s.
12. Adam Opolski, Rdanadzorcza wspolceakcyjnej, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa, 2006, 89 s.